

Д. О. Куковинець, молодший науковий співробітник відділу дослідження проблем кримінального та кримінально-виконавчого права Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені акад. В. В. Сташиса Національної академії правових наук України

ЗАХИСТ ДІТЕЙ ВІД СЕКСУАЛЬНОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТА СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА В ІНТЕРНЕТІ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19: ДО ПИТАННЯ ДОМАГАННЯ ДИТИНИ ДЛЯ СЕКСУАЛЬНИХ ЦІЛЕЙ¹

Діти не є головною жертвою цієї пандемії.
Але вони ризикують опинитися в числі тих,
хто постраждав від неї найбільшою мірою.

Із Аналітичної записки ООН «Вплив COVID-19 на дітей»

Постановка проблеми. Посяганням на статеву недоторканість дітей приділяється значна увага у вітчизняній та зарубіжній теорії і практиці. Такий інтерес є не випадковим з огляду на підвищену вразливість дітей та необхідність забезпечення їх цілковитого захисту як у межах фізичного світу, так й за його межами – у віртуальній реальності.

Пандемія гострого респіраторного захворювання, збудником якого є SARS-CoV-2 (далі – COVID-19), зумовила стрімкий процес використання інформаційно-телекомунікаційних технологій та збільшення попиту на платформи налагодження соціальної взаємодії, застосування яких, окрім позитивних наслідків, таких як нові можливості для освіти, доступу до інформації, охорони здоров'я, культури й безлічі інших аспектів повсякденного життя, спричинило й негативні, серед котрих, зокрема, збільшення випадків сексуальної експлуатації та сексуального насильства щодо дітей².

¹ *Примітка.* Стаття виконана в межах фундаментальної теми «Проблеми формування сучасної доктрини кримінального права України». У розробці теми беруть участь: д.ю.н., проф. Борисов В. І., д.ю.н., проф., кер. наукових робіт Демидова Л. М., д.ю.н., доц. Пашенко О. О., д.ю.н., с.н.с. Шепітько М. В., к.ю.н., ст. дослідник Євтеєва Д. П., к.ю.н., доц. Шульженко Н. В., к.ю.н. Новікова К. А., к.ю.н. Попович О. С., Куковинець Д. О., Максименко А. І. Керівник теми д.ю.н., проф., акад. НАН України, акад. НАПрН України Тацій В. Я.

² *Примітка.* Так, спеціалізована компанія з кібербезпеки Web-IQ повідомила, що з початку лютого 2020 р. по кінець

З метою впровадження сучасних європейських стандартів у сфері захисту дітей від протиправних дій, у тому числі й таких, що здійснюються з використанням Інтернету, Україною у 2012 р. ратифіковано Конвенцію Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 25 жовтня 2007 р. (далі – Ланцаротська Конвенція). На виконання положень цього міжнародного документа Законом України № 1256-IX від 18.02.2021 р. Кримінальний кодекс України (далі – КК) було доповнено ст. 156¹ під назвою «Домагання дитини для сексуальних цілей». Спеціальний та поглиблений аналіз означеного кримінального правопорушення в українській науці кримінального права до цього часу ще не проводився, що й обумовлює необхідність розробки як теоретичних, так і практичних проблем боротьби з домаганням дитини для сексуальних цілей.

березня 2020 р. на відомих форумах про сексуальне насильство над дітьми більш ніж на 200% збільшилася кількість повідомлень, що містять посилання на завантажені зображення та відео відповідного змісту. У рамках звіту «Досвід дітей у галузі цифрового навчання в період Covid-19», опублікованого Telia Company у Скандинавії та країнах Балтії, було зроблено висновок, що «приблизно кожна десята дитина заявляє, що з нею зв'язувався невідомий дорослий під час навчання» ('Covid-19: Expectations and Effects on Children Online' (SWGfL, december 2020) <<https://swgfl.org.uk/assets/documents/covid-19-expectations-and-effects-on-children-online.pdf>>) (дата звернення: 13.09.2021)

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед науковців, які розробляли окремі аспекти цієї проблеми, чільне місце посідають наукові праці таких зарубіжних учених: E. Bergen, K.-K. Choo, J. Davidson, M. Gómez, P. Gottschalk, J. Hoyer, D. Hughes, L. Klimek, R. Kool, A.-M. McAlinden, P. Santtila, P. Schuhmann, A. Schulz, C. Villacampa. Вагомий унесок у розвиток проблематики охорони статевої недоторканості неповнолітніх і малолітніх зробили й вітчизняні вчені, такі як І. О. Бандурка, В. І. Борисов, А. О. Джу́жа, Л. В. Дорош, О. О. Дудоров, Г. Я. Мартинишин, Г. Ю. Нікітіна-Дудікова, В. Ю. Омецинська, С. В. Романцова, К. В. Шахова та ін.

Мета. Проаналізувати захист дітей в умовах пандемії COVID-19 від домагань для сексуальних цілей як одного із проявів сексуальної експлуатації та сексуального насильства, що здійснюється з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій; дослідити ознаки складу цього кримінального правопорушення, у тому числі ту з них, що є основною кримоутворюючою, а саме: мету вчинення діяння.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наслідки від пандемії COVID-19 для дітей можна поділити на такі групи: 1) зараження самим вірусом, 2) безпосередні соціально-економічні наслідки заходів, спрямованих на те, щоб зупинити передачу вірусу і покласти кінець пандемії, і 3) потенційні довгострокові наслідки, пов'язані з відставанням у досягненні цілей у галузі сталого розвитку¹.

У контексті проведеного дослідження особливу зацікавленість викликає третя група наслідків. Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 25 вересня 2015 р. № A/RES/70/1 «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» було затверджено перелік із сімнадцяти Цілей сталого розвитку і 169-ти завдань, які покликані стимулювати діяльність у сферах, що є критично значущими для людства і планети². Так, однією із цілей, відставання від досягнення якої потенційно може спричинити шкоду

інтересам дітей, є Ціль 16 – «Сприяння розбудові миролюбного і всеохопного суспільства задля сталого розвитку, забезпечення всім доступу до правосуддя і створення ефективних, підзвітних та інклюзивних інституцій на всіх рівнях», що, серед іншого, спрямована на покладання краю наругам, експлуатації, торгівлі й усім формам насильства і тортур щодо дітей.

Незалежний експерт ООН Мама Фатіма Сінгхатех, представляючи доповідь на тему торгівлі дітьми та їх сексуальної експлуатації, підкреслила, що після закінчення кризи діти зіштовхнуться з новою реальністю і будуть серед тих, хто найбільше постраждає від негативних наслідків пандемії. Зазначене підтверджується, зокрема, досвідом, отриманим в ході інших кризових ситуацій. Так, у Західній Африці, наприклад, епідемія Ебола 2014–2015 років супроводжувалася різким зростанням сексуального насильства і підліткової вагітності. Одне з досліджень показало, що вразливі дівчатка, в тому числі ті, які втратили родичів через Еболу, були змушені вдатися до надання платних сексуальних послуг для купівлі продуктів харчування і задоволення інших базових потреб³.

Відмінною ознакою впливу негативних наслідків сучасної пандемії на дітей став перехід зловмисників у цифровий простір задля вчинення суспільно небезпечних посягань. Використання онлайн-платформ для дистанційного навчання, збільшення часу, проведеного в режимі онлайн, використання різноманітних соціальних мереж і чатів підвищило для дітей ризик зіткнутися з випадками сексуальної експлуатації, сексуального насильства та правопорушниками, які причайлися у тенетах Інтернету.

Одним із проявів сексуальної експлуатації та сексуального насильства щодо дітей у цифровому просторі стало домагання із сексуальною метою, відоме міжнародній спільноті також під назвою «грумінг», тобто процес входження в довіру до дитини для її схилення до дій сексуального характеру.

Термін «грумінг» уперше був використаний у контексті сексуальної експлуатації дітей у 1984 р.

¹ Аналитическая записка: воздействие COVID-19 на детей (World Health Organization, 15 апреля 2020) <www.un.org/sites/un2.un.org/files/russian_brief_covid_and_children.pdf> (дата обращения: 13.09.2021)

² Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року: Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 25 вересня 2015 року № A/RES/70/1. URL: https://www1.undp.org/content/dam/ukraine/docs/SDGreports/Agenda2030_UA.pdf. (дата звернення: 13.09.2021)

³ Воздействие коронавирусной инфекции на различные проявления торговли детьми и их сексуальной эксплуатации: доклад Специального докладчика по вопросу о торговле детьми и сексуальной эксплуатации детей, включая детскую проституцию, детскую порнографию и изготовление прочих материалов о сексуальных надругательствах над детьми, Мамы Фатимы Сингхатех (World Health Organization, 22 января 2021) <<https://undocs.org/ru/A/HRC/46/31>> (дата обращения: 13.09.2021)

у газеті «Chicago tribune» у статті, що була присвячена методам, які використовуються педофілами. У сучасній українській кримінально-правовій думці під цим поняттям розуміють «навмисні дії, спрямовані на встановлення дружніх відносин та емоційного зв'язку з дитиною і зниження рівня чинників стримання дитини з метою сексуального насильства над нею»¹.

Законодавче закріплення поняття «домагання дитини для сексуальних цілей» надано у ст. 156¹ КК, у ч. 1 якої встановлена кримінальна відповідальність за таке діяння як «пропозиція зустрічі, зроблена повнолітньою особою, у тому числі з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій, особі, яка не досягла шістнадцятирічного віку, з метою вчинення стосовно неї будь-яких дій сексуального характеру або розпусних дій, у разі якщо після такої пропозиції було вчинено хоча б одну дію, спрямовану на те, щоб така зустріч відбулася». За ч. 2 ст. 156¹ КК кримінально караною є пропозиція зустрічі, зроблена повнолітньою особою, у тому числі з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій, неповнолітній особі з метою втягнення її у виготовлення дитячої порнографії, якщо після такої пропозиції було вчинено хоча б одну дію, спрямовану на те, щоб така зустріч відбулася.

Обставинами, що обтяжують відповідальність за кримінальне правопорушення, є вчинення діяння повторно або за попередньою змовою групою осіб, або щодо малолітньої особи відповідно (ч. 3).

За частинами 1, 2 ст. 156¹ КК домагання дитини для сексуальних цілей є *нетяжким злочином*, за ч. 3 – *тяжким*.

Говорячи про поділ кримінальних правопорушень залежно від їх ступеня суспільної небезпечності, варто окремо наголосити, що в тексті проекту нового Кримінального кодексу України вищезгадане діяння визначено як *проступок*², з чим не можна погодитися з огляду на наступне.

¹ Куковинець Д. О., 'Щодо встановлення відповідальності за «грумінг» як за закінчене самостійне діяння' *Кримінально-правові та кримінологічні аспекти протидії злочинності* (ОДУВС 2020) 67

² Примітка. У статті 4.6.8. проекту Кримінального кодексу зазначено: «повнолітня особа, яка запропонувала спілкування: а) особі віком від 14 до 16 років для вчинення з нею дії сексуального характеру або б) неповнолітній особі для виготовлення продукції порнографічного характеру за її участю,--вчинила проступок» ('Кримінальний кодекс України (проект)' (Сайт Робочої групи з питань розвитку кримінального права, 2 жовтня 2021) <<https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2021/10/05/kontrolnyj-tekst-proektu-kk-02-10-2021.pdf>> (дата звернення: 14.09.2021)).

На продовження думки В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна та Л. М. Демидової про необхідність трансформації певної частини злочинів невеликої тяжкості й деяких злочинів середньої тяжкості (*наразі – нетяжких злочинів – Д. К.*) у проступки³ та передбачення за їх вчинення лише видів покарань не пов'язаних з позбавленням волі підкреслимо, що мова йде не про автоматичну трансформацію всіх нетяжких злочинів у проступки, а про виважену та логічно-послідовну діяльність, що базується на науково обгрунтованій та статистично підтвердженій інформації про суспільну небезпечність того чи іншого діяння, практиці призначення за нього покарання, а також на врахуванні зарубіжного законодавчого досвіду.

З огляду на положення теорії кримінального права зазначаємо, що проступок характеризується такими ознаками: протиправність, невеликий ступінь суспільної небезпечності, обмеження санкцією, що відповідає суспільній небезпечності, та виключення такого правового наслідку, як судимість, характерного для злочинів⁴.

Ступінь суспільної небезпечності як одна із визначальних рис кримінального правопорушення являє собою кількісну характеристику суспільної небезпечності, що визначається інтенсивністю посягання і насамперед видом та розміром (обсягом) шкоди, яка заподіюється діянням охоронюваним кримінальним законом суспільним відносинам чи ставить їх під загрозу заподіяння такої шкоди.⁵

Треба зауважити, що статеві злочини, до числа яких належить і домагання дитини для сексуальних цілей, здійснюють не лише травмуючий вплив на психіку дитини і заподіюють їй фізичну шкоду, а й призводять до порушення нормальних життєвих зв'язків неповнолітніх, оскільки вони відчують себе безпорадними і неповноцінними членами суспільства, що в результаті негативно впливає на їхній подальший духовний розвиток⁶.

³ Борисов В. І., Тютюгін В. І. та Демидова Л. М., 'Кримінальний проступок: концептуальні засади запровадження до національного законодавства' (2016) (2) Вісник Асоціації кримінального права України 137 <http://nauka.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/12/06_Borisov.pdf> (дата звернення: 14.09.2021)

⁴ Ліпіна В., 'Кримінальний проступок у контексті реформування кримінального законодавства' (2019) (3 (1)) Молодий вчений 158

⁵ Панов М. та Харитонов С., 'Суспільна небезпечність діяння-- фундаментальна ознака поняття «кримінальне правопорушення»' (2019) (10) Юридична Україна 16 <http://nbuv.gov.ua/UJRN/urykr_2019_10_4> (дата звернення: 14.09.2021)

⁶ Козлюк Л. Г., 'Кримінологічна характеристика особистості злочинця, який вчинив статевий зло-

З урахуванням положень про суспільну небезпечність домагання дитини для сексуальних цілей варто звернути увагу також на результати дослідження «Сексуальне насильство над дітьми та сексуальна експлуатація дітей в Інтернеті в Україні», що було проведене міжнародною благодійною організацією «Служба порятунку дітей» у партнерстві з Уповноваженим Президента України з прав дитини у періоді з 15 грудня 2020 р. по 20 січня 2021 р. Так, встановлено, що кожна з перерахованих в опитуванні ситуацій сексуальної експлуатації та сексуального насильства (задавали запитання про оголені частини тіла в Інтернеті; спілкувались про інтимні стосунки; надсилали фото чи відео оголеного тіла або просили надіслати фото чи відео свого оголеного тіла; пропонували зустрітись наживо і показати себе оголеним тощо) траплялась хоча б із кількома з опитаних дітей. Наприклад, близько 40 дітей зустрічались з незнайомцями з Інтернету наживо та показували себе оголеним чи пестили себе. Що характерно, серед усіх респондентів, які зустрілись хоча б з однією із ситуацій сексуального насильства чи експлуатації за останній рік, всього чверть готова розповісти дорослим про те, що з ними трапилось, і лише 1,3% звернулись до поліції¹.

Зазначене дозволяє зробити висновок, що діти досить часто стають жертвами домагань у цифровому просторі, проте зважаючи на певну табуованість теми сексуальної експлуатації і сексуального насильства та відсутність належного рівня обізнаності щодо існуючих ризиків у цифровому середовищі, велика кількість випадків домагань дитини для сексуальних цілей залишається поза увагою правоохоронних органів, про що, зокрема, свідчить й офіційна статистика із сайту Офісу Генерального прокурора².

чин щодо неповнолітнього» (автореф. дис канд. юрид. наук, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького, 2009) 9. <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:IT5eBLdv3b4J:www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_low/cgiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DARD%26P21DBN%3DARD%26Z21ID%3D%26Image_file_name%3DDOC/2009/09klgszn.zip%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1+%&cd=2&hl=ru&ct=clnk&gl=ua> (дата звернення: 14.09.2021)

¹ Аналітичний звіт по результатам кількісного дослідження на тему «Сексуальне насильство над дітьми та сексуальна експлуатація дітей в Інтернеті в Україні» (Нова українська школа, 2020) <<https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2021/03/Zvit-Seksualne-nasylystvo-nad-ditmy-ta-seksualna-eksplyuatsiya-ditej-v-Interneti-v-Ukrayini.pdf>> (дата звернення: 05.10.2021)

² Примітка. У Єдиному звіті про кримінальні правопорушення за січень-серпень 2021 р. відсутні окремі показники

Щодо такої ознаки кримінальних проступків, як обмеження санкцією, що відповідає суспільній небезпечності (мова йде, як зазналось вище, про передбачення за їх вчинення лише таких видів покарань, що не пов'язані з позбавленням волі), зауважимо, що за проектом нового Кримінального кодексу за вчинення проступків (а, отже, й за домагання дитини для сексуальних цілей) передбачено такі види покарань, як грошове стягнення, безоплатні роботи, обмеження свободи пересування або арешт.

Однак, звертаючись до зарубіжного досвіду призначення покарання за домагання дитини для сексуальних цілей, підкреслимо, що типовим для санкцій таких норм є посилення не лише на штраф, а й на позбавлення волі як альтернативний вид покарання за означене діяння.

Наприклад, за ст. 183 ter Кримінального кодексу Іспанії аналогічне діяння належить до класу менш тяжких злочинів. За його вчинення правопорушнику загрожує покарання у виді *позбавлення волі* на строк від одного до трьох років або *штраф* від дванадцяти до двадцяти чотирьох місяців³.

Відповідно до розділу 248e Кримінального кодексу Нідерландів домагання дитини для сексуальних цілей є злочином та тягне за його вчинення відповідальність у виді позбавлення волі на строк не більше двох років або штрафу четвертої категорії⁴.

Кримінальний кодекс Швеції означене діяння визначає як злочин та у главі 6, розділі 10a встановлює відповідальність для правопорушників у виді сплати штрафу або тюремного ув'язнення строком до одного року⁵.

Окрім того, в умовах адаптації законодавства України до *acquis* ЄС відповідно до Угоди про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством

за ст. 156¹ КК «Домагання дитини для сексуальних цілей». (*Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за серпень 2021 року* (Офіс Генерального прокурора, 2021) <www.gp.gov.ua/ua/stat_n_st?dir_id=114368&libid=100820&c=edit&c=fo> (дата звернення: 5.10.2021)).

³ Примітка. На відміну від України, де штраф визначається через вказівку на неоподатковуваний мінімум доходів громадян, в Іспанії штрафи обраховуються за системою штрафних днів.

⁴ Wetboek van Strafrecht Geldend van 01-09-2013 t/m 14-11-2013. URL: https://wetten.overheid.nl/BWBR0001854/2013-09-01/#BoekTweede_TiteldeelXIV_Artikel248e (дата звернення: 14.09.2021)

⁵ Пособие для парламентариев. Конвенция Совета Европы о защите детей от сексуальной эксплуатации и сексуального насилия (Лансаротская конвенция) (Parliamentary Assembly of the Council of Europe, 2012) 73 <www.assembly.coe.int/LifeRay/SOC/Pdf/DocsAndDecs/LanzaroteHandbook-RU.pdf> (дата звернення: 14.09.2021)

з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, варто взяти до уваги й положення Директиви Європейського парламенту та Європейської Ради від 13 грудня 2011 р. № 2011/93 про боротьбу із сексуальним насильством і сексуальною експлуатацією дітей та дитячою порнографією¹, де у ст. 6 передбачено, що домагання дітей у сексуальних цілях карається позбавленням волі на строк не менше одного року.

Враховуючи вищезазначене, робимо висновок про недоцільність трансформації домагання дитини для сексуальних цілей із злочину відповідного ступеня тяжкості на кримінальний проступок.

Повертаючись до ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 156¹ КК, зазначимо, що *основним безпосереднім об'єктом* домагання дитини для сексуальних цілей є статевая недоторканість особи, під якою розуміють охоронюваний законом стан, за якого забороняється вступати в сексуальні контакти з особою, яка з певних причин (наприклад, через недосягнення встановленого віку або через наявність психічної хвороби) не є носієм статевої свободи².

Додатковим (обов'язковим) об'єктом виступає нормальний фізичний, психічний і духовний розвиток дітей.

Обов'язковою ознакою розглядуваного кримінального правопорушення є *потерпілий* – фізична особа, незалежно від її статі, сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності, віком до 16 років – за ч. 1 ст. 156¹ КК, неповнолітня особа – за ч. 2 ст. 156¹ КК, малолітня особа – за ч. 3 ст. 156¹ КК.

За конструкцією *об'єктивної сторони* домагання дитини для сексуальних цілей є складним кримінальним правопорушенням, що об'єднує кілька активних дій: 1) пропозицію зустрічі; 2) вчинення після такої пропозиції хоча б однієї дії, спрямованої на те, щоб така зустріч відбулася.

Щодо першого діяння, то варто наголосити, що під пропозицією розуміють «те, що пропонується

чий-небудь увазі, виноситься на обговорення, розгляд і т. ін.»³.

Відповідно до ч. 1 Примітки до ст. 156¹ КК під зустріччю в цій статті необхідно розуміти, у тому числі, зустріч, проведення якої передбачає використання інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій.

Таким чином, під *пропозицією зустрічі* у ст. 156¹ КК маємо на увазі висловлення дитині наміру зустрітися, у тому числі з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій, для вчинення у подальшому щодо неї дій сексуального характеру або розпусних дій чи втягнення її у виготовлення дитячої порнографії.

Під *вчиненням хоча б однієї дії, щоб така зустріч відбулася*, розуміємо здійснення правопорушенням однієї або більше дій, вчинення якої (яких) може також бути пов'язано з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій, чим створюються умови для здійснення наміру останнього зустрітися із дитиною і наближують, таким чином, його до безпосереднього вчинення будь-яких дій сексуального характеру або розпусних дій щодо неї чи втягнення її у виготовлення дитячої порнографії. Отже, під вчиненням «відповідних дій» можемо мати на увазі придбання квитків на транспорт, пересилання грошей дитині задля того, щоб вона прибула у домовлене місце, резервування кімнати в готелі (якщо мова йде про фізичну зустріч). Відповідними діями для проведення зустрічі із використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій є, наприклад: створення персональної віртуальної кімнати на базі платформ Skype, ZOOM тощо зі спрямуванням відповідного посилання на електронну пошту/месенджери дитини, аудіо-, відеодзвінки у соціальних мережах, направлення аудіо-, фото-, відеоповідомлень і т. д.⁴ Під вчинення відповідних дій також підпадають, на нашу думку, випадки психологічного насильства щодо дитини, для того щоб вона не відмовилась від зустрічі. Прикладом може слугувати, зокрема, шантажування дитини розголошенням відповідних відомостей про її особисте життя.

³ 'Пропозиція' *Словник української мови: в 11 томах*, т. 8 ПРИРОДА-РЯХТЛИВИЙ (Наукова думка 1977) 258 <<http://sum.in.ua/s/propozycja>> (дата звернення: 14.09.2021)

⁴ Куковинець Д. О., 'До питання встановлення кримінальної відповідальності за домагання дитини для сексуальних цілей' *Право як ефективний суспільний регулятор* (Західно-українська організація «Центр правничих ініціатив» 2021) 41.

¹ Directive 2011/93/EU of the European Parliament and of the Council of 13 December 2011 on combating the sexual abuse and sexual exploitation of children and child pornography, and replacing Council Framework Decision 2004/68/JHA. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d20901a4-66cd-439e-b15e-faeb92811424/language-en> (дата звернення: 14.09.2021)

² Борисов В. І та Харитонova О. В., 'Кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи' В. Я. Тацій, В. І. Борисов та В. І. Тютюгін (ред), *Кримінальне право України: Особлива частина* (6-те вид, Право 2020) 115.

Окремо зауважимо, що означені дії мають бути вчинені лише після того, як було зроблено пропозицію зустрічі.

Використання інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій є одним з альтернативних способів учинення означеного діяння, на який безпосередньо вказано у КК. В умовах розповсюдження пандемії COVID-19 використання саме Інтернет-можливостей при вчиненні правопорушень стало більш привабливим для правопорушників з огляду на анонімність онлайн-середовища та необмеженість географічним положенням, що відкрило доступ до більш широкого кола контактів. Для цього з метою домагання дитини для сексуальних цілей широко використовується електронна пошта, соціальні мережі, сайти знайомств, застосунки для обміну миттєвими повідомленнями, чати, онлайн-ігрові платформи тощо.

Склад кримінального правопорушення – *формальний*. Домагання дитини для сексуальних цілей вважається *закінченим* із моменту вчинення дії, спрямованої на те, щоб зустріч з дитиною для вчинення стосовно неї будь-яких дій сексуального характеру або розпусних дій відбулася чи втягнення її у виготовлення дитячої порнографії відбулася.

Суб'єктивна сторона – прямий умисел щодо пропозиції зустрічі та щодо відповідної (-их) дії (дій), спрямованої (-их) на те, щоб така зустріч відбулася.

Мета є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони кримінального правопорушення і має подвійний характер: складається з найближчої та кінцевої. Якщо перша – це домогтися зустрічі з дитиною, то друга – вчинення щодо неї *будь-яких дій* (*курсив наш* – Д. К.) сексуального характеру або розпусних дій за ч. 1 ст. 156¹ КК чи втягнення неповнолітньої особи у виготовлення дитячої порнографії за ч. 2 ст. 156¹ КК.

Варто зауважити, що саме друга мета є основною криміноутворюючою ознакою домагання дитини для сексуальних цілей, за відсутності якої як пропозиція зустрічі, так і вчинення відповідних дій, спрямованих на те, щоб така зустріч відбулася, за змістом не набувають суспільно небезпечного характеру.

При цьому дією «сексуального характеру» є акт, який має сексуальну конотацію; він не поширюється на акти, яким бракує такої конотації або відтінку¹.

¹ Дудоров О О, *Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (основні положення кримі-*

Розпусні дії, зі свого боку, обов'язково мають сексуальний характер і можуть проявлятися як фізичне або інтелектуальне розбещення. Їх відмінною ознакою виступає відсутність статевого зносин із потерпілим². Виходячи із теоретичних положень кримінального права та роз'яснень постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи» від 30 травня 2008 р. № 5 доходимо висновку, що під фізичним розбещенням мають на увазі оголення та мацання геніталій як правопорушника, так і потерпілого, навчання онанізму, імітація статевого акту, схиляння або примушування потерпілих до вчинення певних сексуальних дій між собою тощо³.

До інтелектуальних розпусних дії, натомість, відносять цинічні розмови з потерпілою особою на сексуальні теми, демонстрацію відео-, аудіо, фотоматеріалів порнографічного змісту, фотографування потерпілих у різних сексуальних позах і т. д.

При цьому під метою втягнення у виготовлення дитячої порнографії розуміємо таку мету, бажаним результатом досягнення якої є умисне схиляння неповнолітнього у будь-який спосіб до вчинення певних дій, внаслідок яких створюються: 1) зображення у будь-який спосіб дитини (чи особи, яка виглядає як дитина) у реальному чи змодельованому відверто сексуальному образі або 2) зображення у будь-який спосіб дитини (чи особи, яка виглядає як дитина) задіяної у реальній чи змодельованій відверто сексуальній поведінці, або 3) будь-яке зображення статевих органів дитини в сексуальних цілях.

Суб'єкт – фізична осудна повнолітня особа, незалежно від статі, сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності.

нально-правової характеристики) (РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2018) 20.

² Див.: Джужа А О, 'Розпусні дії сексуального характеру щодо дітей та підлітків' (2014) (1) Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ 28; Омєцинська В Ю, 'Кримінально-правова охорона статевої свободи та статевої недоторканості дитини' (дисертація канд юрид наук, ЛьвДУВС, 2019) 114.

³ Див.: Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 2008 р. № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-08#Text> (дата звернення: 14.09.2021); Світличний О О, 'Кваліфікація розбещення неповнолітніх: питання розмежування із суміжними статевими та іншими злочинами' (2017) (4) Публічне право 129; Дудоров О О, *Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (основні положення кримінально-правової характеристики)* (РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка 2018) 81

Висновки. Пандемія COVID-19 як лакмусовий папірець виявила всі слабкі сторони, загрози й потенційні ризики сучасного суспільства. Пандемічні обмеження та карантинні заходи зумовили інтенсивний розвиток інноваційних технологій та зростання ролі соціальних мереж, месенджерів, чатів, що, у свою чергу, стали майданчиком для загострення ситуації із сексуальною експлуатацією дітей та насильством щодо них.

Відносно новим для українського законодавця виявилось діяння у формі домагання дітей для сексуальних цілей, відповідальність за яке встановлена ст. 156¹ КК.

За чинною редакцією КК означене кримінальне правопорушення класифіковано як злочин відповідного ступеня тяжкості (нетяжкий – за частинами 1, 2 ст. 156¹ КК, тяжкий – за ч. 3 ст. 156¹ КК), проте в положеннях проекту нового КК знайшла відображення позиція щодо визначення домагання дитини для сексуальних цілей як проступку, з чим не можна погодитися з огляду на *невідповідність* виду та розміру шкоди, що спричинюється таким домаганням, або може бути спричинена потерпілій особі.

Для правильного застосування норм ст. 156¹ КК важливе значення мають знання про структурні елементи та обов'язкові елементи вказаного складу кримінального правопорушення.

Основним безпосереднім об'єктом домагання дитини для сексуальних цілей є статева недоторканість особи, а *додатковим (обов'язковим)* – нормальний фізичний, психічний і духовний розвиток дитини.

Обов'язковою ознакою розглядуваного кримінального правопорушення є *потерпілий*, яким може бути фізична особа, незалежно від її статі,

сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності, віком до 16 років – за ч. 1 ст. 156¹ КК України, неповнолітня особа – за ч. 2 ст. 156¹ КК України, малолітня особа – за ч. 3 ст. 156¹ КК України.

Об'єктивна сторона – діяння складне, воно полягає у здійсненні пропозиції зустрічі, поєднаній з учиненням після неї хоча б однієї дії, спрямованої на те, щоб така зустріч відбулася. Склад кримінального правопорушення – *формальний*. Домагання дитини для сексуальних цілей вважається *закінченим* із моменту вчинення дії, спрямованої на те, щоб зустріч із дитиною щодо вчинення стосовно неї будь-яких дій сексуального характеру або розпусних дій відбулася чи втягнення її у виготовлення дитячої порнографії відбулася.

Суб'єктивна сторона – прямий умисел щодо пропозиції зустрічі та щодо відповідної (-их) дії (дій), спрямованої (-их) на те, щоб така зустріч відбулася. Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони є *мета*: 1) найближча – домогтися зустрічі з дитиною і 2) кінцева – вчинити щодо неї будь-які дії сексуального характеру або розпусні дії (за ч. 1 ст. 156¹ КК), втягнути у виготовлення дитячої порнографії (за ч. 2 ст. 156¹ КК). Саме кінцева мета є тією основною криміноутворюючою ознакою, що визначає суспільну небезпечність діяння правопорушника.

Суб'єкт – фізична осудна повнолітня особа, незалежно від статі, сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності.

Однак варто зауважити, що вищезазначені положення не відображають повною мірою всі складні моменти дослідження наведеного питання, а тому потребують подальшої розробки.

REFERENCES

List of legal documents

Legislation

1. Directive 2011/93/EU of the European Parliament and of the Council of 13 December 2011 on combating the sexual abuse and sexual exploitation of children and child pornography, and replacing Council Framework Decision 2004/68/JHA. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d20901a4-66cd-439e-b15e-faeb92811424/language-en>; (in English)
2. Wetboek van Strafrecht Geldend van 01-09-2013 t/m 14-11-2013. URL: https://wetten.overheid.nl/BWBR0001854/2013-09-01/#BoekTweede_TiteldeelXIV_Artikel248e (in Dutch)
3. Peretvorennia nashoho svitu: Poriadok denni u sferi staloho rozvytku do 2030 roku: Rezoliutsiia Heneralnoi Asamblei OON vid 25 veresnia 2015 r. № A/RES/70/1. URL: https://www1.undp.org/content/dam/ukraine/docs/SDGreports/Agenda2030_UA.pdf (in Ukrainian)
4. Pro sudovu praktyku u spravakh pro zlochynu proty statevoi svobody ta statevoi nedotorkanosti osoby: Postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 30 travnia 2008 r. № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-08#Text> (in Ukrainian)

*Bibliography***Authored books**

1. Borysov V I ta Kharytonova O V, 'Kryminalni pravoporushennia proty statevoi svobody ta statevoi nedotorkanosti osoby' [Criminal Offenses against Sexual Freedom and Sexual Inviolability of the Person] V Ya Tatsii, V I Borysov ta V I Tiutiuhin (red), *Kryminalne pravo Ukrainy: Osoblyva chastyna* [Criminal Law of Ukraine: Special Part] (6-te vyd, Pravo 2020) 768 (in Ukrainian)
2. Dudorov O O, *Zlochyny proty statevoi svobody ta statevoi nedotorkanosti osoby (osnovni polozhennia kryminalno-pravovoi kharakterystyky)* [Crimes against sexual freedom and sexual integrity of a person (basic provisions of criminal law characteristics)] (RVV LDUVS im. E. O. Didorenka 2018) 92 (in Ukrainian)

Non-author books

3. *Slovnnyk ukraïnskoi movy: v 11 tomakh, t 8 PRYRODA-RIAKHTLYVYI* [Dictionary of the Ukrainian language: in 11 volumes, vol. 8 NATURE-FRAGRANT] (Naukova dumka 1977) 258 <http://sum.in.ua/s/propozycija> (in Ukrainian)

Journal articles

4. Borysov V I, Tiutiuhin V I ta Demydova L M, 'Kryminalnyi prostupok: kontseptualni zasady zaprovadzhennia do natsionalnoho zakonodavstva' [Criminal misconduct: conceptual principles of introduction into national legislation] (2016) (2) *Visnyk Asotsiatsii kryminalnoho prava Ukrainy – Herald of the Association of Criminal Law of Ukraine* 129–142 <http://nauka.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/12/06_Borisov.pdf> (in Ukrainian)
5. Dzhuzha A O, 'Rozpusni dii seksualnoho kharakteru shchodo ditei ta pidlitkiv' [Lewd acts of a sexual nature against children and adolescents] (2014) (1) *Naukovi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav – Scientific Herald of National Academy of Internal Affairs* 26–32 (in Ukrainian)
6. Lipina V, 'Kryminalnyi prostupok u konteksti reformuvannia kryminalnoho zakonodavstva' [Criminal misconduct in the context of reforming criminal law] (2019) (3 (1)) *Molodyi vchenyi – A young scientist* 157–160 (in Ukrainian)
7. Panov M ta Kharytonov S, 'Suspilna nebezpechnist diiannia – fundamentalna oznaka poniattia «kryminalne pravoporushennia»' [Public danger of the act – a fundamental feature of the concept of «criminal offense»] (2019) (10) *Yurydychna Ukraina – Legal Ukraine* 16 <http://nbuv.gov.ua/UJRN/urykr_2019_10_4> (in Ukrainian)
8. Svitlychnyi OO, 'Kvalifikatsiia rozbeshchennia nepovnitnikh: pytannia rozmezhuвання iz sumizhnymy statevymy ta inshymy zlochinamy' [Qualification of juvenile abuse: the issue of differentiation from related sexual and other crimes] (2017) (4) *Publichne pravo – Public law* 127–135 (in Ukrainian)

Dissertation

9. Ometsynska V Yu, 'Kryminalno-pravova okhorona statevoi svobody ta statevoi nedotorkanosti dytyny' [Criminal protection of sexual freedom and sexual integrity of the child] (dys kand yuryd nauk, LvDUVS, 2019) 265 (in Ukrainian)

Thesis abstract

10. Kozliuk LH, 'Kryminolohichna kharakterystyka osobystosti zlochyntsia, yakyi vchynyv statevyi zlochin shchodo nepovnitnoho' [Criminological characteristics of the identity of the offender who committed a sexual crime against a minor] (avtoref dys kand yuryd nauk, Instytut derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho, 2009) 16 http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:IT5eBLdv3b4J:www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_low/cgiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DARD%26P21DBN%3DARD%26Z21ID%3D%26Image_file_name%3DDOC/2009/09klszn.zip%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1+&cd=2&hl=ru&ct=clnk&gl=ua (in Ukrainian)

Conference paper

11. Kukovynets D O, 'Do pytannia vstanovlennia kryminalnoi vidpovidalnosti za domahannia dytyny dlia seksualnykh tsilei' [On the issue of establishing criminal liability for harassment of a child for sexual purposes] *Pravo yak efektyvnyi suspilnyi rehuliator* (Zakhidnoukrainska orhanizatsiia «Tsentr pravnychkykh initsiatyv») 2021) 39–42 (in Ukrainian)
12. – 'Shchodo vstanovlennia vidpovidalnosti za «hruminh» yak za zakinchene samostiine diiannia' [On establishing liability for grooming as a completed independent act] *Kryminalno-pravovi ta kryminolohichni aspekty protydii zlochynnosti* (ODUVS 2020) 66–69 (in Ukrainian)

Websites

13. 'Covid-19: Expectations and Effects on Children Online' (SWGfL, december 2020) <https://swgfl.org.uk/assets/documents/covid-19-expectations-and-effects-on-children-online.pdf> (in English)
14. 'Analiticheskaya zapiska: vozdejstvie COVID-19 na detej' [Policy Brief: Impact of COVID-19 on Children] (World Health Organization, 15 aprelya 2020) www.un.org/sites/un2.un.org/files/russian_brief_covid_and_children.pdf (in Russian)

15. 'Analytychnyi zvit po rezultatam kilkisnoho doslidzhennia na temu «Seksualne nasylstvo nad ditmy ta seksualna ekspluatatsiia ditei v Interneti v Ukraini»' [Analytical report on the results of a quantitative study on «Sexual violence against children and sexual exploitation of children on the Internet in Ukraine»] (Nova ukrainska shkola, 2020) <<https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2021/03/Zvit-Seksualne-nasylstvo-nad-ditmy-ta-seksualna-ekspluatatsiya-ditej-v-Interneti-v-Ukrayini.pdf>> (in Ukrainian)
16. 'Iedynyi zvit pro kryminalni pravoporushennia po derzhavi za serpen 2021 roku' [Unified report on criminal offenses by state for august 2021] (Ofis Heneralnoho prokurora, 2021) <www.gp.gov.ua/ua/stat_n_st?dir_id=114368&ibid=100820&c=edit&c=fo> (in Ukrainian)
17. 'Kryminalnyi kodeks Ukrainy (proiekt)' [Criminal Code of Ukraine (draft)] (Sait Robochoi hrupy z pytan rozvytku kryminalnoho prava, 2 zhovtnia 2021) <<https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2021/10/05/kontrolnyj-tekst-proektu-kk-02-10-2021.pdf>> (in Ukrainian)
18. 'Posobie dlya parlamentariev. Konvenciya Soveta Evropy o zashchite detej ot seksual'noj ekspluatatsii i seksual'nogo nasiliya (Lansarotskaya konvenciya)' [A handbook for parliamentarians. Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse (Lanzarote Convention)] (Parliamentary Assembly of the Council of Europe, 2012) 139 <www.assembly.coe.int/LifeRay/SOC/Pdf/DocsAndDees/LanzaroteHandbook-RU.pdf> (in Russian)
19. 'Vozdejstvie koronavirusnoj infekcii na razlichnye proyavleniya tovgovli det'mi i ih seksual'noj ekspluatatsii: doklad Special'nogo dokladchika po voprosu o tovgovle det'mi i seksual'noj ekspluatatsii detej, vklyuchaya detskuyu prostitutsiyu, detskuyu pornografiyu i izgotovlenie prochih materialov o seksual'nyh nadrugatel'stvah nad det'mi, Mamy Fatimy Singhatekh' [Impact of coronavirus disease on different manifestations of sale and sexual exploitation of children Report of the Special Rapporteur on the sale and sexual exploitation of children, including child prostitution, child pornography and other child sexual abuse material, Mama Fatima Singhateh] (World Health Organization, 22 yanvarya 2021) <<https://undocs.org/ru/A/HRC/46/31>> (in Russian)

Куковинець Д. О. Захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства в Інтернеті в умовах пандемії COVID-19: до питання домагання дитини для сексуальних цілей.

У статті розглянуто теоретичні і практичні питання розвитку і поширення випадків сексуальної експлуатації та сексуального насильства щодо неповнолітніх/ малолітніх осіб шляхом використання інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій крізь призму домагання дитини для сексуальних цілей в умовах пандемії COVID-19.

Підкреслено, що типовим для нинішньої кризової ситуації є зміна ландшафту сексуальної експлуатації та сексуального насильства щодо дітей, про що свідчить, зокрема, більші інтенсивне використання правопорушниками можливостей Інтернет-простору для вчинення суспільно небезпечних посягань, об'єктом яких є статева недоторканість.

Акцентується увага на нормативних розбіжностях положень чинного Кримінального кодексу та проекту нового Кримінального кодексу в частині визначення ступеня тяжкості домагання дитини для сексуальних цілей. З урахуванням виду та розміру (обсягу) шкоди, яка заподіюється означеним діянням, а також за результатами звернення до зарубіжного досвіду визначення виду цього кримінального правопорушення і, як наслідок, законодавчого окреслення санкцій відповідних норм, що стосуються вчинення такого діяння, аргументовано недоцільність трансформації домагання дитини для сексуальних цілей із злочину на кримінальний проступок.

У статті досліджено систему елементів, що характеризують вчинене діяння як кримінальне правопорушення: об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкт та суб'єктивну сторону та зроблено акцент на основній криміноутворюючій ознаці – меті. У контексті об'єктивної сторони розроблено авторське розуміння «пропозиції зустрічі» та «вчинення хоча б однієї дії, щоб така зустріч відбулася», а також надано приблизний перелік таких дій.

Ключові слова: Інтернет-простір, домагання дитини для сексуальних цілей, кримінальне правопорушення, пандемія COVID-19, сексуальна експлуатація дітей.

Куковинець Д. А. Защита детей от сексуальной эксплуатации и сексуального насилия в Интернете в условиях пандемии COVID-19: к вопросу домогательства ребенка для сексуальных целей.

В статье рассмотрены теоретические и практические вопросы развития и распространения случаев сексуальной эксплуатации и сексуального насилия по отношению к несовершеннолетним / малолетним лицам путем использования информационно-телекоммуникационных систем или технологий сквозь призму домогательства ребенка для сексуальных целей в условиях пандемии COVID-19.

Подчеркнуто, что типичным для нынешней кризисной ситуации является изменение ландшафта сексуальной эксплуатации и сексуального насилия по отношению к детям, о чем свидетельствует, в частности, более интенсивное использование правонарушителями возможностей Интернет-пространства для совершения общественно опасных посягательств, объектом которых является половая неприкосновенность.

Акцентируется внимание на нормативных различиях положений действующего Уголовного кодекса и проекта нового Уголовного кодекса в части определения степени тяжести домогательства ребенка для сексуальных целей. С учетом вида и размера (объема) вреда, причиняемого указанным действием, а также по результатам обращения к зарубежному опыту определения вида этого уголовного преступления и, как следствие, законодательного определения санкций соответствующих норм, касающихся совершения такого деяния, аргументировано нецелесообразность трансформации домогательства ребенка для сексуальных целей с преступления на проступок.

В статье исследована система элементов, характеризующих совершенное деяние как уголовное преступление: объект, объективная сторона, субъект и субъективная сторона и сделан акцент на основном кримиобразующем признаке – цели. В контексте объективной стороны разработано авторское понимание «предложения встречи» и «совершения хотя бы одного действия, чтобы такая встреча состоялась», а также предоставлен примерный перечень таких действий.

Ключевые слова: Интернет-пространство, домогательство ребенка для сексуальных целей, уголовное преступление, пандемия COVID-19, сексуальная эксплуатация детей.

Kukovynets D. O. Protecting children from sexual exploitation and sexual violence on the Internet in the context of the COVID-19 pandemic: to the issue of solicitation of child for sexual purposes.

The article considers theoretical and practical issues of development and spread of cases of sexual exploitation and sexual violence against minors / minors through the use of information and telecommunication systems or technologies through the prism of child harassment for sexual purposes in a pandemic COVID-19.

It is emphasized that the current crisis is characterized by a change in the landscape of sexual exploitation and sexual violence against children, as evidenced, in particular, by the more intensive use of the Internet by offenders to commit socially dangerous assaults, which are subject to sexual integrity.

Emphasis is placed on the normative differences between the provisions of the current Criminal Code and the draft of the new Criminal Code in terms of determining the severity of harassment of a child for sexual purposes. Taking into account the type and amount (amount) of damage caused by this act, as well as the results of recourse to foreign experience in determining the type of criminal offense and, as a consequence, the legislative delineation of sanctions of the relevant rules relating to such an act, for sexual purposes from a crime to a criminal offense.

The article examines the system of elements that characterize the act as a criminal offense: the object, the objective side, the subject and the subjective side, and emphasizes the main criminally forming feature – the purpose. In the context of the objective side, the author's understanding of «meeting proposal» and «committing at least one action to make such a meeting» is developed, as well as an approximate list of such actions.

Keywords: *Internet space, the solicitation of child for sexual purposes, criminal offense, COVID-19 pandemic, sexual exploitation of children.*

Стаття надійшла до редакції: 11.10.2021 р.

Прийнята до друку: 29.10.2021 р.